

Tiedonhallintalain sudenkuopat

Hallituksen esitys tiedonhallintalaiksi on ällistytännyt historia-alan ja lähialojen asiantuntijat. Keskusteluissa ovat toistuneet laatusanat ”järkyttävä”, ”kelvoton”, ”sekava”, ”keskeneräinen”, ”skandaalimainen”, ”loukkaava”. Vastaavia luonnehdintoja ovat esittäneet virallisissa lausunnoissaan jopa virastotason toimijat, jotka tavallisesti muotoilevat huomionsa varsin pidättyväisesti. Kansallisarkiston lausunnon tiivistelmä toteaa, että kyseessä on ”selvä epäluottamuksen osoitus arkistoinnista ja asiakirjahallinnosta Suomessa vastanneille tuhansille alan ammattilaisille”.¹

Asia on historia-alan kannalta poikkeuksellisen tärkeä, joten *Historiallinen Aikakauskirja* on koonnut vielä lehden painoon mennessä ilmestyneitä nostoja julkisista lausunnoista. Myös *Agricolan* humanistiverkko on koonnut ja julkaissut puheenvuorja aiheesta.²

Lakiesitys hylkää virastojen nykyisen velvollisuuden siirtää pysyvästi säilytettäviä aineistojaan tietyn määräjän jälkeen Kansallisarkistoon. Sen sijaan arkistoinneistojen pysyvä säilyttäminen hajautuisi eri toimijoille. Tämä merkitsee tiedontarpeiden kannalta suuria ongelmia, tiedon pirstaloitumista ja yhtenäisten käytäntöjen hajoamista.

Professorit Jari Ojala ja Kirsi Vainio-Korhonen, Kansallisarkiston neuvottelukunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja, ottivat asiaan kantaa jo aiemmin tänä vuonna *Helsingin Sanomissa*, jolloin he käsittelivät tietosuoja-asetuksen ja valmisteilla olleen tietohallintolain yhteisvaikutusta historiantutkimukseen:

Toukokuussa voimaan tuleva tietosuoja-asetus ja valmisteilla oleva tiedonhallintalaki ovat johtamassa

1. Kansallisarkiston lausuntotiivistelmä ”Tiedonhallintalaki jättäisi Kansallisarkiston vaille selkeää toimivaltaa, ja synnyttäisi uuden, tarpeettoman hallintoviranomaisen”, KA/17935/00.00.00/2018, <https://www.arkisto.fi/news/2199/61/Kansallisarkiston-lausuntotiedonhallintalakiesityksest%C3%A4/d,ajankohtaista> (25.9.2018).

2. Tapio Onnela, Esitys tiedonhallintalaiksi herättää tyrmistynyttä vastarintaa. *Agricola, Suomen humanistiverkko*, <https://agricolaverkko.fi/tietosanommat/esitys-tiedonhallintalaiksi-herattaa-tyrmistynyttä-vastarintaa/> (25.9.2018).

siihen, että kukin viranomaislainen päättää itse, säilytetäänkö henkilötietoa sisältävää aineistoa pysyvästi. Tämä voi johtaa aineistojen tuhoamiseen varmuuden vuoksi, minkä seurauksena menetetään arvokasta, aikaamme koskevaa aineistoa. Pysyvästi arkistoitavien asiakirjojen sisältämien henkilötietojen laaja tuhoaminen ei ole tarpeen: tutkijoilla on kattavat eettiset säännöt henkilötietoa sisältävän aineiston käsittelystä, ja Kansallisarkistolla on hyvät käytänteet tällaisen aineiston arkistoinnista.³

Syyskuussa 2018 Kirsi Vainio-Korhonen käsitteli asiaa uudelleen Turun yliopiston Suomen historian blogissa. Hän totesi, että suuria ongelmia liittyi laissa kaavailtuun uuteen päätöksentekokelemaan, Valtiovarainministeriön alaiseen tiedonhallintalautakuntaan, ja lain näkemyksiin siitä, mikä on kansalliseen kulttuuriperintöön lukeutuvaa asiakirja-aineistoa:

Esityksen perusteluissa lukee, miten lautakunta arkistoinnin toteuttajasta riippumattomana elimenä kykenee parhaiten arvioimaan, ”miltä osin arkistointiin liittyy uusia tietoaineistotarpeita palvelemaan kulttuuriperinnön säilyttämistä sekä tutkimustointia”. Tutkimustoiminnan tarpeista nyt ja myös tulevaisuudessa on kuitenkin paras asiantuntemus kokeneilla tutkijoilla itsellään.

Kolmetoistajäseniseksi kaavailun tiedonhallintalautakunnan kokoonpanossa tutkimuksen ääni kuuluisi kolmen lain vaatimuksissa maisteritasoisena (!) edustajan verran. Jos laki toteutuu, lautakunnalla olisi kuitenkin viimeinen sana siitä, mitä meidän ajattamme säilytettävästä tietoaineistosta arkistoidaan ja mikä osa hävitetään.⁴

Lakiehdotuksessa ei myöskään tunneta arkistoalan totuttuja käsitteitä, mikä tekee siitä sekavan. Hyvin valmisteltua uudistusta sinänsä toivotaan ja ollaan valmiita yhdessä suunnittelemaan. Asiakirjahallinnan johtava asiantuntija, dosentti Pekka Henttonen toteaa omassa lausunnossaan yksiselitteisesti nykyehdotuksen puutteet:

Tällaisena lakiehdotus vaarantaa suomalaiset seurlonta- ja arvonmäärityskäytännöt, jotka ovat olleet kansainvälisesti hyvin edistyksellisiä ja toimivia. Täl-

laisenaan lakiehdotus ei myöskään takaa riittäviä resursseja ja asiantuntemusta kulttuurihistoriaalisesti merkittävän aineiston määrittelyyn. Siksi sitä ei pitäisi viedä tässä muodossa eteenpäin.⁵

Henttonen näkemys vastaa monien muiden arkistoalan asiantuntijoiden mielipiteitä. Myös Kansallisarkisto toteaa, että lakiesitystä ei tule viedä eduskuntakäsittelyyn nykyisessä, pahasti keskeneräisessä muodossaan:

Lakiesitys on kaiken kaikkiaan hyvin keskeneräinen, monimutkainen, vaikeasti ymmärrettävä eikä se sisällä johdonmukaisia ja perusteltuja uudistuksia, joiden vaikutukset olisi luotettavasti arvioitu.

Esitys romuttaisi toimivan järjestelmän ja unohtaa pitkälti analogisen aineiston olemassa olon keskittyen vain sähköiseen toimintaympäristöön.

Määritelmien laaja muuttaminen, uuden hallinnollisen tason lisääminen, ohjauksen heikentyminen ja organisoimien monimutkaistaminen tekevät esityksestä sellaisen, jota ei voi tällaisenaan hyväksyä. Se ei anna toimivia ratkaisuja hyviin tavoitteisiin eikä se tunnista toimintakulttuuriin perustuvia todellisia tarpeita tai hyviä toimintamalleja.

Mitä alan asiantuntijat sitten toivovat? Valmistelussa tulisi käydä aitoa vuoropuhelua siitä, mitä arkistotyö, aineistonhallinta ja tutkimustyö ovat ja millainen niiden tiedontarve on. Hyvät käytänteet ja Arkistolain keskeiset määräykset tulisi siirtää uuteen lakiin, ja Kansallisarkistolle tulee taata nykyinen ohjausrooli. Laki vaikuttaisi koko julkishallintoon, joten sen vaikutusarvio tulisi tehdä huolellisesti ja samalla tehdä kansainvälinen vertailu.

Kuten Ojala ja Vainio-Korhonen totesivat jo huhtikuussa 2018, tietoaineiston hyödyntäminen jää haaveeksi, jos eri viranomaistahot ovat ”kirjavilla tavoilla vastuussa tietohallinnon järjestämisestä ja tietojärjestelmien valinnasta. Erilaisten tietojärjestelmien määrä todennäköisesti kasvaa, ja rajapintojen rakentaminen käy entistäkin haastavammaksi. Näin ei saavuteta kaupallistettavuuden eikä tiedonvaihdon tavoitteita.”

Tiedonhallintaa koskevan lainsäädännön selkiyttäminen ja yhtenäistäminen on tarpeen, mutta tällöin on aidosti pohdittava toimivaa, asiantuntemukseen perustuvaa työnjakoa, kansalaisten tiedonsaantimahdollisuuksia ja tutkimuksen tarpeita.

Anu Lahtinen

3. Jari Ojala & Kirsi Vainio-Korhonen, Tiedonhallintalaki vaikeuttaa tutkimustyötä. *Helsingin Sanomat* 18.4.2018, siteerattu Agricolaverkon mukaan <https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/historioitsijat-huolestuneita-tiedonhallintalain-ja-tietosuoja-asetuksen-seurauksista-tutkimukselle/> (25.9.2018).

4. Kirsi Vainio-Korhonen, Onko uusi tiedonhallintalaki uhka humanistiselle tutkimukselle? *Lastuja Suomen historiasta* -blogi, <https://blogit.utu.fi/suomenhistoria/onko-uusi-tiedonhallintalaki-uhka-humanistiselle-tutkimukselle/> (25.9.2018).

5. Pekka Henttonen, Lausunto ehdotuksesta tiedonhallintalaiksi. *Asiakirjahallinnan reunamerkitöjä* -blogi, <https://reunamerkitoja.wordpress.com/2018/09/19/lausunto-ehdotuksesta-tiedonhallintalaiksi/> (21.9.2018).